

Лілія СКОРИЧ, Віталій ВИЗДРИК

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВЗАЄМИНИ МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМИ СИЛАМИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ТА НАДДНІПРЯНЩИНИ В 1917–1918 РОКАХ

Проаналізовано взаємини національних сил Східної Галичини і Наддніпрянщини на початковому етапі української революції, акцентовано увагу на діяльності Українських січових стрільців в Києві, періодичних зустрічах окремих галицьких політиків з наддніпрянцями після підписання Брест-Литовського мирного договору між УНР і Четвертим союзом.

Ключові слова: *Центральна Рада, Українські січові стрільці, галицький політикум, наддніпрянські політичні сили.*

На шляху розв'язання проблеми національно-культурної та політичної єдності українців з метою державного самоствердження актуалізувалося питання відродження національної пам'яті. У цьому контексті, незважаючи на наявність значного фактичного та дослідницького матеріалу доби національно-демократичної революції 1917–1921 рр., буде доречним в загальних рисах оцінити особливості суспільно-політичних відносин між впливовими українськими національними силами Східної Галичини та Наддніпрянщини в 1917–1918 рр.

У березні 1917 р., після повалення самодержавної влади в Російській імперії, в Києві було створено Центральну Раду, політична легітиміація якої як представницького органу дала поштовх процесові відродження засад української державності. Натомість на півавстрійських українських землях громадсько-політичними силами ще з початку Першої світової війни велися національно-визвольні змагання. Започаткувала ці змагання, створена 1 серпня 1914 р. у Львові національно-демократичною, радикальною та соціал-демократичною партіями Головна Українська Рада (ГУР) та перша в новітній історії України військова формація – легіон Українських Січових Стрільців (УСС). Засновником легіону 6 серпня 1914 р. виступила ГУР. 30 квітня 1915 р. у Відні рада була реорганізована в надпартійну Загальну Українську Раду (ЗУР), до складу якої увійшли представники всіх українських земель. У кінці листопада 1916 р. рада припинила свою роботу, передавши повноваження представляти українські інтереси в імперії створеній 8 листопада 1916 р. у Відні депутатами австрійського парламенту Українській парламентській репрезентації. Складовою цих національно-визвольних змагань був Союз визволення України (СВУ), заснований 4 серпня 1914 р. у Львові наддніпрянською політичною еміграцією¹.

Здавалося б ця ситуація мала б пришвидшити процес консолідації національних сил по два береги р. Збруч для більш динамічного розвитку державницьких праг-

нень. Однак вони стали заручниками сформованої впродовж XIX – початку XX ст. системи взаємовідносин, у контексті якої, крім національно-культурних, були відсутні спільні політичні позиції, які б відповідали історичним обставинам і сприяли б об'єднанню. Проте зі сторони провідних галицьких та наддніпрянських громадсько-політичних сил з березня 1917 р. по листопад 1918 р. не спостерігалось рішучих кроків до консолідації. Натомість вони й надалі дотримувались лояльності до держав, під владою яких перебували, і досить обережно розвивали самостійницькі та соборницькі ідеї. Зокрема, сучасний дослідник О. Павлишин стверджує, що офіційні відносини західноукраїнського політичного проводу з керівництвом Наддніпрянщини розпочалися за правління гетьмана П. Скоропадського 28 жовтня 1918 р.² Хоча така політика і не відображала настроїв усіх українців. На цьому тлі спостерігається наступна картина суспільно-політичних взаємин. Найбільш наполегливо на шлях консолідації стала частина командного та особового складу легіону УСС. Рішення імператора Франса Йосифа від 4 листопада 1916 р. про надання полякам автономії у Галичині після завершення Першої світової війни³ стало моментом визнання виконаного військового обов'язку перед Австро-Угорщиною, відходу від австрійського лоялізму. З утворенням Центральної Ради перед стрільцями постало питання про самоліквідацію, або перехід у її розпорядження⁴. Зокрема мова йде про нараду, яка відбулася 26 травня 1917 р. у селі Пісочне на Львівщині, за участі старшин і підстаршин всіх структур легіону УСС (фронтових частин, Коша та Вишколу) під керівництвом сотника Д. Вітовського. Під час обговорення виявилось, що переважна більшість учасників виступає за негайне розформування легіону. Меншість, яку представляв сотник Н. Гірняк і чотар В. Старосольський, дотримувалася думки, що з огляду на складну політичну ситуацію в Східній Галичині, подальша діяльність легіону є обов'язковою. У результаті було ухвалено компромісну постанову, згідно з якою остаточне рішення мав приймати західноукраїнський політичний провід. На зборах з цього питання, які відбулися 24–25 липня у Відні під головуванням Ю. Романчука, ухвалене рішення про недоцільність ліквідації легіону УСС, оскільки його діяльність тісно пов'язана з низкою важливих політичних питань підавстрійських українських земель⁵.

Втім, це не тільки не зменшило антиавстрійських настроїв у стрілецькому середовищі, але і викликало критику на адресу українських національних сил за брак політичної волі відійти від лояльності до австрійської влади, активності та відкритості у налагодженні взаємин з Центральною Радою. Як наслідок було скликано дві таємні наради. Перша проходила 7 грудня 1917 р. серед старшин і рядових Коша УСС у згадуваному селі Пісочне. Головними питаннями були вимоги щодо об'єднання українських земель та формування на основі легіону української армії.

На другій нараді, яка відбулася 11 грудня серед бойових частин легіону, що розташовувались в густинському лісі на Тернопільщині, було розглянуто пропозиції підхорунжого Д. Палієва і поручника І. Цьокана. Перший переконував розірвати зв'язки з австрійським урядом і перейти у розпорядження Центральної Ради, допомогти утвердитися молодій Українській Народній Республіці (УНР), а тоді, якщо буде потреба, для об'єднання українських земель виступити проти Австрії. І. Цьокан доводив, що перехід стрільців на Наддніпрянщину принесе більше шкоди, ніж користі. Разом з тим він закликав не брати участі у бойових діях проти

українізованих частин і зачекати сприятливішої ситуації. Більшість учасників наради погодилася з цією думкою. Втім, як і в травні 1917 р., прийняти остаточне рішення доручалося політичному проводу⁶. Всі дискусії щодо цих питань було припинено в кінці лютого 1918 р., коли частина легіону УСС у складі австрійських військ вступила на територію УНР для надання допомоги у подоланні більшовицької агресії, де й перебувала до осені того ж року.

У розріз з громадсько-політичними силами, які представляли офіційну позицію західних українців, діяло українське студентство, згуртоване навколо віденського товариства “Січ”. 3 грудня 1917 р. товариство видало спеціальну резолюцію, в якій вказувалося, що “українська академічна молодь домагається прилучення всіх українських територій Австро-Угорщини до УНР”⁷. У свою чергу на Наддніпрянщині до проголошення III Універсалу українські політичні сили були досить обережні у публічних висловлюваннях стосовно самовизначення півавстрійських українських земель. Це можна розцінювати як побоювання бути звинуваченими в австрофільстві. Саме з таких мотивів у вересні 1917 р. Центральна Рада заборонила Українському генеральному військовому комітету приймати до українізованих частин добровольців з числа військовополонених українців австрійської армії⁸. Адже відомо, що в той час в українському революційному русі російські політичні кола прагнули побачити австрійський вплив. Для участі ж українців австро-угорського підданства в культурному, громадському та політичному житті перешкод не було. Зокрема, військовополонені, біженці, виселенці та арештовані російськими військами з політичних мотивів українці взяли участь у Національному конгресі 1 квітня 1917 р., а в травні 1917 р. створили гуманітарну громадську організацію Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни, долучилися до просвітньої та громадської роботи, політичних партій, інституцій, які діяли при Центральній Раді та Генеральному Секретаріаті тощо.

Поза тим, у справі захисту півавстрійських українців помітною стала пропозиція Центральної Ради Тимчасовому уряду Росії про призначення крайовим комісаром Галицько-Буковинського генерал-губернаторства Д. Дорошенка, чого й було досягнуто 9 квітня 1917 р.⁹. Це схвально прийняв Львів, про що свідчить опублікована в щоденній газеті “Діло” стаття під заголовком “Українець генерал-губернатор Галичини й Буковини”¹⁰. Не залишився поза увагою приїзд із заслання до Києва митрополита А. Шептицького, якого 11 травня 1917 р. привітала Центральна Рада¹¹. Слід зазначити, що під час поїздки 13 травня 1917 р. делегації від Центральної Ради до Петрограда в пакеті вимог поряд з національною автономією, винесенням українського питання як окремого на майбутній мирній конференції та іншими, зазначалося: “Треба дозволити в’їзд до рідного краю закордонним українцям, безправно виселеним з місць свого постійного життя, а також полегшити долю бранців-українців галичан і розмістити їх по українських губерніях”¹².

Перший публічний захід, приурочений питанню становища західноукраїнських земель та їх майбутнього стосовно Української Народної Республіки у Києві, відбувся 12 листопада 1917 р. Організатором виступив Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни. При тому безпосередньо чи опосередковано до цього заходу не мала відношення жодна з галицьких чи буковинських громадсько-політичних сил. Віче стало проявом протесту на рішення імператора та уряду

Австро-Угорщини від 4 і 5 листопада 1916 р. про надання полякам автономії в Галичині, а також бажання останніх приєднати Холмщину, Полісся і частину Волині до Польського королівства¹³. Проходило віче в педагогічному музеї в присутності близько 2,5 тисяч біженців, виселенців, військовополонених українців австро-угорського підданства, чеської делегації на чолі з Т. Масариком, румунського представництва Буковини, очолюваного Емануїлом Ісопеску, членів Центральної Ради та уряду, зокрема, генерального секретаря судових справ М. Ткаченка та військових справ С. Петлюри¹⁴. С. Петлюра відзначив перспективи співпраці та обставини, за яких УНР зможе реально стати на захист західноукраїнських земель словами: "... що для того, щоб не допустити до насильства над частиною українського народу треба мати передовсім реальну силу. Я вірю – ... що Галичина і Буковина будуть приєднані до української республіки, як тільки в час заключення мирних переговорів Україна буде мати доволі збройних сил. А силу ту треба творити зараз і без зайвих слів ... Від вас залежить теж успіх нашої роботи, а Генеральний Секретар подбає, щоб всіх полонених перевести на Україну". Загалом атмосфера, в якій проходило віче, а особливо виступ С. Петлюри, що супроводжувався вигуками "Всі підемо битись за наш край!", засвідчила оптимістичне переконання присутніх у поширенні під егідою Центральної Ради революційних настроїв на півавстрійських українських землях.

Підсумком проведеного віча стала спільна резолюція, в якій вказувалося: "1. Стоючи на основі, як найповнішого самовизначення українського народу, ми домагаємося злучення всіх українських земель в одну цілість ... ; 2. Звертаємось і закликаємо всіх галицьких українців по обох боках боєвої лінії стати до як найрішучішої боротьби проти австро-польського імперіалізму ..."¹⁵.

Питання, підняті на вічі, дали початок розвитку нових ідеологічних засад боротьби за незалежність, суверенітет та соборність українських земель, в основу яких можна покласти гасло – "Через Київ на Львів!". Втім, перебіг Української національної революції 1917–1921 рр. засвідчує, що ці ідеї та прагнення випереджали час, адже політичний провід по обидва береги р. Збруч не був готовий їх розвивати. Як наслідок, це стало однією з основних причин поразки державотворчих змагань¹⁶.

Змінити відносини могло клопотання делегації УНР на мирній конференції в Бресті про самовизначення півавстрійських українських земель. Цьому передував виступ 12 грудня 1917 р. генерального секретаря міжнародних справ О. Шульгина на восьмій сесії Центральної Ради. Роз'яснюючи умови миру, він підкреслив, що принцип права народів на самовизначення стосується також Східної Галичини, Буковини і Холмщини. 15 грудня від фракції українських соціалістів-самостійників на черговому засіданні Центральної Ради О. Степаненко вніс ще одну резолюцію. Вона містила вимогу до української делегації домагатися на мирних переговорах права приєднання до УНР українських земель поза її межами – в Галичині, Буковині та зайнятих іноземними військами частинах колишньої Російської імперії. Один із членів делегації, а з 16 січня 1918 р. – голова, О. Севрюк згадував, що відсутність будь-яких зв'язків із українським проводом Східної Галичини ускладнювало відстоювання цих питань¹⁷.

Приблизно в середині першої декади січня 1918 р., незважаючи на спроби австро-угорської влади не допустити контактів делегації УНР з західноукраїнськими політиками, до Бреста по черзі приїхали М. Залізник та М. Василько. В той час, як голова делегації, В. Голубович ставив перед австрійським представництвом питання приєднання західноукраїнських земель до УНР, вони наполегливо радили добиватися утворення зі Східної Галичини українського коронного краю в Австро-Угорщині.

Мирний договір між УНР і Четвертим союзом було підписано з 26 на 27 січня 1918 р. (з 8 на 9 лютого за новим стилем). Крім даного договору, українській стороні все ж вдалося підписати окрему таємну угоду з Австро-Угорщиною, яка стосувалася Східної Галичини та Буковини. Згідно з нею, в обмін на поставки українських продовольчих продуктів австро-угорський уряд зобов'язувався не пізніше 31 липня здійснити поділ Галичини на українську і польську частини та, об'єднавши першу з Буковиною, створити коронний край¹⁸.

Втім, незважаючи на те, що ця угода була явною перемогою української дипломатії, вона так і не об'єднала політичні еліти Наддніпрянщини та Західної України. Впродовж декількох тижнів угода набула публічного характеру, український політик Східної Галичини програв полякам своєрідну інформаційну війну, а гетьманська влада не проявила до неї особливого інтересу. Як результат, угода до кінця липня 1918 р. так і не була втілена у життя. Про відмову її виконувати 6 липня повідомив австрійський посол у Києві¹⁹.

Подальші взаємини (до листопада 1918 р.) позначені періодичними приїздами галицьких політиків до Києва. Однак принципово важливого значення вони не мали, оскільки залишилися майже непоміченими як зі сторони учасників тих подій, так і тогочасної преси. Так, на початку другої декади березня до Києва від української національно-демократичної партії приїхали В. Панейко та В. Бандрівський, але крім участі 24 березня 1918 р. у спільному засіданні Головної Ради галицьких, буковинських та угорських українців, Стрілецької ради та офіцерів легіону УСС, у інших, більш важливих зустрічах, вони участі не брали. Навіть на самому засіданні зі сторони делегатів, крім висловленої солідарності з діяльністю західноукраїнського, за походженням переважної більшості особового складу, формування Січових Стрільців та традиційного прагнення до об'єднання українських земель, конкретних пропозицій як цього досягнути не було висловлено²⁰.

Характерно, що і після державного перевороту та утвердження гетьманського режиму, до якого з прихильністю ставився західноукраїнський політик, натяків на зміни суспільно-політичних відносин не спостерігалось. У вересні 1918 р. Київ відвідав досить впливовий галицький політик, майбутній державний секретар внутрішніх справ ЗУНР, Л. Цегельський. Перебуваючи в столиці, він взяв участь у засіданні опозиційного до гетьманського уряду блоку громадсько-політичних сил – Українського національного союзу, на якому в той час розглядалось питання зміни влади в Україні шляхом повстання, а після засідання переконував Є. Коновальця не підтримувати повстання. Взагалі зі слів Л. Цегельського такий стан відносин був пов'язаний з тим, що “Об'єднувати Галичину, більш-менш упорядковану та зорганізовану з такою Україною, національно несвідомою, занархівованою та збольшевиченою – вважали ми крайнім ризиком. Ми воліли виждати, як розви-

нуються події в Україні²¹. У жовтні Київ відвідав С. Баран, який після створення Української Національної Ради у Львові був обраний її секретарем²². Втім, революційні події, які почали розвиватися в Україні з листопада 1918 р., засвідчили стан фактичної безрезультативності цих поїздок.

Підсумовуючи вищесказане, слід погодитись, що за інших обставин суспільно-політичні відносини між провідними національними силами Східної Галичини та Наддніпрянщини опиралися б не тільки на ідеї, прагнення та декларації, а узгоджені двохсторонні ідеологічні, інституційні, внутрішньо-, зовнішньо- та військово-політичні позиції. Очевидно, що вони вийшли на цей етап взаємин із суттєвим запізненням, в контексті тогочасних геополітичних перетворень у Європі, що й призвело до формалізації Акту Злуки від 22 січня 1919 р.

-
- ¹ *Лепісевич П.* Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914–1916 рр.). Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2005. – С. 9–12.
  - ² *Павлишин О.* Об'єднання УНР і ЗУНР: політико-правовий аспект // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 328.
  - ³ Діло. – 1916. – 5 листопада.
  - ⁴ *Заклинський М.* Вітовський як політичний провідник стрілецтва в 1917 р. // Історичний Календар-альманах Червоної Калини на 1937 рік. – Львів, 1936. – С. 65–66; *Горинь В.* Дмитро Вітовський – рицар громадського обов'язку та військового чину // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 160.
  - ⁵ *Ріпецький С.* Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. – Нью-Йорк, 1956. – С. 180–181.
  - ⁶ *Лазарович М.* Українські січові стрільці: національно-політична та культурно-просвітницька діяльність. – Тернопіль, 2000. – С. 77–79.
  - ⁷ *Малик І.* Авттивізація національно-визвольного руху у Східній Галичині напередодні проголошення ЗУНР // Вісник державного університету “Львівська політехніка”. “Держава та армія”. – С. 26.
  - ⁸ *Голубко В.* Армія Української Народної Республіки. – Львів, 1997. – С. 121.
  - ⁹ *Лунадін О.* Громадсько-політична та державна діяльність Дмитра Дорошенка (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. – № 3. – 2007. – С. 37.
  - ¹⁰ Діло. – 1917. – 11 травня.
  - ¹¹ Діло. – 1917. – 20 травня.
  - ¹² *Грушевський М.* Хто такі Українці і чого вони хочуть. – Київ, 1991. – С. 16.
  - ¹³ Народна воля. – 1917. – 14 листопада.
  - ¹⁴ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. – Нью-Йорк, 1954. – Т. 1.: Доба Центральної Ради. – С. 417.
  - ¹⁵ Народна воля. – 1917. – 14 листопада.
  - ¹⁶ *Хома І.* Військове формування Січових Стрільців Наддніпрянщини в боротьбі за державність України в 1917–1919 рр. Автореферат дис. канд. іст. наук. – Львів, 2007. – С. 3, 11.
  - ¹⁷ *Гошуляк І.* Питання соборності українських земель на Брест-Литовській мирній конференції // Український історичний журнал. – № 2. – 2004. – С. 16–17.
  - ¹⁸ *Гошуляк І.* Вказана праця. – С. 23, 27–28; *Васюта І.* Політична історія Західної України (1918–1939). – Львів, 2006. – С. 15.
  - ¹⁹ *Макарчук С.* Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997. – С. 32.
  - ²⁰ Наша думка. – 1918. – 1 квітня.
  - ²¹ *Цегельський Л.* Від легенд до правди. – Львів, 2003. – С. 31; *Барлядян-Берладник В.* Повстання проти П. Скоропадського: причини і наслідки // Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського (1873–1945). – Київ, 1997. – С. 110.
  - ²² *Полонська-Василенко Н.* Історія України 1900–1923 рр. – Київ, 1991. – С. 97.

Liliia Skorych, Vitalii Vyzdryk. RELATIONS BETWEEN THE POLITICAL POWERS OF EASTERN GALICIA AND DNEPER UKRAINE IN 1917–1918

The article analyzes relations between the political powers of Eastern Galicia and Dnieper Ukraine at the initial stage of the Ukrainian Revolution. It focuses on the activities of the Ukrainian Sich Riflemen in Kyiv and periodical meetings of certain Galician politicians with their colleagues from Dnieper Ukraine after the Treaty of Brest-Litovsk was signed by the UNR and the Central Powers.

Key words: *the Central Council of Ukraine, the Ukrainian Sich Riflemen, Galician politicians, Dnieper Ukraine's political forces.*